

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 22, No. 6, Summer 2022, 81-103
Doi: 10.30465/CRTLS.2021.33089.1990

A Critical Review on the Book
“*Research in Language and Linguistics*”
(*Theoretical and Practical*)

Maryamsadat Fayyazi*

Abstract

A book review is an academic tradition to evaluate the thinkers' contributions to the field of research. It not only improves the reviewer's level of conscious reading, but also evaluates the context in which the book was written to form an opinion on the author's views. Therefore, a good review is more than just a summary of the contents. The present book review aims at describing and evaluating the book entitled “*Research in Language and Linguistics*” (*Theoretical and Practical*) by Ferdows Aghagolzadeh. In this way, it assesses the strengths and weaknesses of the book without any bias. By asking the question 'what issues of research methodology does the author raise in this book', the article tries to review the form and content of the book based on the descriptive-critical method. In addition to advantages such as observing rules and principles of writing and aligning the content with defined goals of the book, the shortcomings include not using a well-established method in providing the content and not classifying the research types based on purpose, research methods, levels and types of information.

Keywords: Qualitative Research Method, Quantitative Research Method, Book Review, Proposal Writing, Article Writing.

* Assistant Professor in Linguistics, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran,
msfayyazi@guilan.ac.ir

Date received: 26/03/2022, Date of acceptance: 27/07/2022

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

نقد کتاب

روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی)

مریم‌سادات فیاضی*

چکیده

نقد کتاب از جمله سنت‌های دانشگاهی برای ارزیابی سهم صاحبان اندیشه در زمینه پژوهش است که افزون بر ارتقاء سطح خواندن آگاهانه منتقد، زمینه‌های آفرینش اثر را از منظر نویسنده بررسی می‌کند. از این رو، نقد چیزی بیش از خلاصه‌ی محتوای کتاب است. هدف از نقد پیش‌رو توصیف و ارزیابی کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی) نوشته فردوس آقاگل‌زاده است تا از رهگذر آن نقاط قوت و ضعف این اثر را به دور از تعصب برشماریم. با طرح این پرسش که نویسنده در اثر خود چه مباحثی از روش‌شناسی پژوهش را طرح کرده است، نگارنده می‌کوشد با استناد به رویکردی توصیفی - انتقادی ابعاد صوری و محتوایی این کتاب را مورد نقد قرار دهد. از یک سو، در کنار مزیت‌هایی همچون رعایت اصول و قواعد نگارشی و همسو بودن سرفصل‌های کتاب با اهداف تعیین‌شده از سوی دیگر، شاهد کاستی‌هایی هستیم همچون عدم کاربست شیوه‌ای یکپارچه در ارائه مفاهیم و عدم طبقه‌بندی انواع تحقیق بر اساس هدف، روش انجام پژوهش، سطوح و نوع اطلاعات.

کلیدواژه‌ها: روش تحقیق کیفی، روش تحقیق کمی، نقد محتوایی، طرح‌نامه‌نویسی، مقاله‌نویسی.

* استادیار زبان‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، msfayyazi@guilan.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۰۵

۱. مقدمه

اگر بتوان کتاب را ابزار برقراری ارتباط میان ذهن‌ها در نظر آورد، نقد آن را باید ارزیابی کیفیت ارتباط میان نویسنده و خواننده برشمرد؛ این که خالق اثر تا چه اندازه در انتقال مفاهیم مورد نظر خود به مخاطبش موفق بوده است. بررسی علمی کتاب نوعی نوشتار دانشگاهی است که می‌کوشد به دور از پیش‌داوری، ضمن معرفی اثر، به توضیح و ارزیابی انتقادی موضوع بپردازد. در نتیجه تلاشی است برای معرفی میزان اثرگذاری یک کتاب بر مرزهای مشخصی از دانش.

اهمیت نقد دو چندان می‌شود اگر موضوع نقد، پژوهش و روش‌های آن باشد. تحقیق در مقام «یک فرایند پژوهشی و شکل خاصی از دانش آکادمیک» (دلاور ۱۳۸۰: ۲۳) از جمله مهم‌ترین موضوعات تمامی رشته‌های تحصیلی است. اهمیت این درس به‌ویژه در دوره‌های تکمیلی بسیار چشمگیر است و تسلط در روش‌شناسی پژوهش متضمن موفقیت در امر جستجوگری. از یک منظر روش‌شناسی مطالعه‌ی منتظم و اصولی است که تفحص علمی را راهبردی می‌کند و از همین رو شاخه‌ای است از منطق و حتی فلسفه؛ و از منظری دیگر شاخه‌ای از علم (ساروخانی ۱۳۷۷: ۲۲).

در گستره‌ی مطالعات زبان‌شناختی، کتاب‌ها و منابعی که به معرفی روش تحقیق در این حوزه بپردازند چندان پرشمار نیستند؛ از آن جمله‌اند: روش‌های پژوهش در زبان‌شناسی (ری و بلومر ۲۰۰۶)، روش‌های تحقیق در زبان‌شناسی (لیتوسلیتی ۲۰۱۳)، تحقیقات در زبان‌شناسی: راهنمای عملی برای پژوهش‌های زبانی (پودسوا و شارما ۲۰۱۳) که از این کم‌شمار آثار، تنها دومین اثر توسط فیاضی (۱۳۹۶) به فارسی ترجمه شده است. بنابراین کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری، عملی) تنها اثر تألیفی است که به وسیله‌ی یک نویسنده و نه مجموعه‌ای از نویسندگان به فارسی به رشته‌ی تحریر در آمده است. عنوان جامع و مانع کتاب موضوع اثر را به‌روشنی معرفی کرده و پیشگفتار طیف گسترده‌ی مخاطبان خود را از جامعه‌ی دانشجویان و پژوهشگران رشته‌های مرتبط با زبان برگزیده است. شناخت مؤلف از حوزه‌ی مطالعاتی‌اش زمینه‌ساز تلاش او بوده برای پر کردن این خلأ تقریباً پنجاه‌ساله از زمان استقرار کرسی زبان‌شناسی در دانشگاه‌های ایران. از منظر گونه‌شناسی، کتاب در گونه‌ی آثار علمی قرار دارد که با زبانی ساده و دانشگاهی می‌کوشد ابزارهای لازم برای به سامان رساندن پژوهش را در اختیار پژوهشگران قرار دهد. از سوی دیگر نگارنده

بر آن است در این مقاله به این پرسش‌ها پاسخ دهد که نویسنده تا چه اندازه در تحقق اهداف مورد انتظار از چنین اثری موفق بوده، موضوعات مورد نظر را چگونه و با چه کیفیتی در اختیار خوانندگان قرار داده و چه ابعادی از موضوع مورد مطالعه از نظر او دور مانده‌اند. به این منظور با استناد به روش توصیفی-انتقادی به نقد کتاب می‌نشیند و ضمن معرفی آن از منظر صوری و محتوایی تصویری کلی از این کتاب به دست می‌دهد. اشاره به نکاتی که به باور نگارنده جای خالی‌شان در کتاب احساس می‌شده، پیشنهاداتی است برای افزودن بر کارآمدی این کتاب خواندنی.

۲. معرفی صوری اثر

کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی) تألیف فردوس آقاگل‌زاده در سال ۱۳۹۵ از سوی انتشارات روش‌شناسان و جامعه‌شناسان در قطع وزیری و در ۲۴۸ صفحه چاپ شده است. اطلاعات کتاب‌شناختی لازم به منظور شناسایی و بازیابی آن بر مبنای ضوابط و استانداردهای بین‌المللی فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیپا) ارائه شده است. شمارگان نوبت نخست کتاب ۵۰۰ نسخه و چاپ آن سیاه و سفید است. اثر با شماره کتاب‌شناسی ملی ۴۴۴۸۶۶۲ به ثبت رسیده و قیمت آن در چاپ اول ۵۰۰۰۰۰ ریال است. جلد کتاب شومیز و طرح جلد آن تلفیق حروف الفبای بزرگ فارسی است که با رنگ سبز کم‌رنگ بر زمینه سبز پررنگ در وسط جلد جلوه‌گر شده و در بالای آن عنوان کتاب در قالب قرمز رنگی به صورت چپ‌چین نقش بسته است. نوع قلم روی کتاب به رنگ سفید است. لوگوی انتشارات روش‌شناسان و جامعه‌شناسان در زیر عنوان فارسی با رنگ نارنجی چاپ شده است. نام مؤلف به صورت وسط چین با فونت سفید در پایین جلد چاپ آمده و به دنبال آن مرتبه علمی و وابستگی سازمانی نویسنده در پراکنش ذکر شده است. پشت جلد کتاب، عنوان انگلیسی به همان سیاق عنوان فارسی اما با فونت کوچک‌تر درج شده است. بر روی طرح درهم‌آمیخته‌ی حروف الفبای بزرگ فارسی سبز کم‌رنگ محو، اطلاعاتی درباره ساختار کتاب، مخاطبین اثر و حوزه کاربردی آن با فونت زرد رنگ ارائه شده است. اثر بر روی کاغذ کاملاً مرغوب سفید چاپ شده و محتوای کتاب، تصویرها و جدول‌ها، سیاه و سفید است.

۳. نقد صوری اثر

نخستین صفحه کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی بعد از صفحه شناسه با آیه ۲۲ از سوره روم^۱ آغاز می‌شود که در آن از تفاوت زبان‌ها به عنوان یکی از نشانه‌های خداوند برای دانشمندان یاد شده است. در ادامه حدیث «دانش بیاموزید زیرا یادگیری آن خیر، گفت‌وشنودش حمد و تحقیق در آن جهاد است» از رسول اکرم (ص) نقل شده و سپس بیتی از مثنوی مولانا که به اهمیت علم و دانش اشاره می‌کند «خاتم ملک سلیمان ست علم/ جمله عالم صورت و جان است علم». این صفحه با نقل قولی از چامسکی به پایان می‌رسد: «وظیفه تحلیل علمی کشف حقایق و تبیین آنها است» (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۵).

کتاب فاقد سخن ناشر است و در پیشگفتار، نویسنده با مقدمه‌ای کوتاه به پژوهش و اهمیت آن اشاره می‌کند. وی کتاب را حاصل دهه‌ها تجربه تدریس در درس تحقیق علمی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری معرفی می‌کند و می‌نویسد: «[کتاب] وسیله‌ای است تا راه را جهت تسهیل تحقیق عملی برای تشویق و ترغیب پیوستن دانشجویان و همکاران ارجمند به جمع محققین در شاخه علوم انسانی به‌طور عام و رشته‌های مربوط به زبان‌شناسی اعم از آموزش زبان‌های مختلف ادبیات، مترجمی و موضوعات و مسائل میان‌رشته‌ای زبان و دیگر رشته‌های علم به‌طور خاص و برای رشته زبان‌شناسی به‌طور ویژه هموار سازد» (همان، ؟^۲).

فهرست مطالب در چهار صفحه ساختار کلی کتاب را معرفی می‌کند که با استناد به آن، کتاب در چهار بخش نظری، عملی، پایان‌نامه/ رساله‌نویسی و مقاله‌نویسی سامان می‌یابد. معدود جدول‌های ارائه شده در کتاب فاقد شماره و در نتیجه بدون عنوان و شماره صفحه در فهرست مطالب است. عنوان‌ها و زیرعنوان‌ها نه در فهرست و نه در متن فصول کتاب شماره‌گذاری نشده‌اند و صرفاً به صورت پررنگ برجسته شده‌اند.

بخش نظری دربردارنده ده فصل است که از ملاحظات نظری می‌آغازد و به مستندسازی و ارجاع‌دهی می‌انجامد. در این میان به مسائل عمده‌ی نظری همچون انواع روش تحقیق و روش گردآوری داده‌ها اشاره می‌شود. بخش عملی کتاب دربردارنده فصل‌های یازدهم و دوازدهم است که اولی به چگونگی نگارش پایان‌نامه و دومی به چکیده‌نویسی می‌پردازد. هر یک از این دو فصل به تفصیل موضوعاتی را مورد بررسی قرار می‌دهند که در عنوان‌شان به آنها اشاره شده است. بخش پایانی فصل چکیده‌نویسی با فصل

سیزدهم به‌طور کامل همپوشانی دارد. بخش سوم در قالب یک فصل به اصول صوری، روشی و محتوایی حاکم بر پایان‌نامه یا رساله‌نویسی می‌پردازد و بخش چهارم نیز در یک فصل، به معرفی شرح ساختار کلی مقاله‌ی علمی اختصاص یافته است. در یک شمای کلی از کتاب مطابقت اهداف نویسنده با محتوای فصل‌ها کاملاً مشهود است.

شمار خطاهای نگارشی در اثری ۲۴۵ صفحه‌ای بسیار کم‌شمارند و از این منظر دقت نویسنده ستودنی است. لیکن شیوه‌ی ارجاع‌دهی به منابع که یکی از مهم‌ترین مباحث در روش تحقیق است - و در فصل دهم کتاب به آن اشاره شده - چندان مورد عنایت نویسنده واقع نشده؛ ارجاع گاه‌به‌گاه به الگوی انجمن روان‌شناسی آمریکا (ای‌پی‌ای) (APA) و انجمن زبان مدرن آمریکا (ام‌ال‌ای) (MLA) باعث شده کتاب‌نامه مغشوش و نامنظم بنماید. این در حالی است که برای دو شیوه‌ی پیش‌گفته برابرنهادی نیز پیشنهاد نشده است. در رعایت علائم سجاوندی - خاصه نقل قول‌های کوتاه و بلند - لغزش‌های زیادی دیده می‌شود. همچنین، بر موارد پیش‌گفته، عدم عنوان‌بندی بخش‌ها و زیربخش‌های فصل‌های کتاب را باید افزود. ضمن آن که تکرار چندباره‌ی یک عنوان در ابتدای برخی فصول از بی‌دقتی نویسنده حکایت دارد. استفاده از پارگراف‌های نامناسب و حتی گاه یک‌خطی - فراتر از ساختار - به شدت به محتوای اثر آسیب می‌رساند و آن را در مقام مجموعه فیش‌های پراکنده‌ی مؤلف فرومی‌کاهد.

۴. محتوای فصل‌ها

در یک چشم‌انداز کلی، هر یک از فصول کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی)، کلاس پیشرفته‌ی نویسنده در درس روش تحقیق در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری است و مخاطبان او دانشجویان و پژوهشگرانی که به مطالعات زبانی از جنبه‌های گوناگون علاقمندند. این گستره وسیع شامل طیف گسترده‌ای است از مسائل محض زبان‌شناسی همچون واج‌شناسی و نحو تا مطالعات میان‌رشته‌ای همچون قوم‌شناسی زبانی و روایت‌پژوهی. مؤلف می‌کوشد در هر یک از فصل‌های کتاب تصویر درست و کاملی از مفاهیم و موضوعات مرتبط ترسیم کند و برای تحقق این هدف مجموعه مثال‌های متعدد و تمرینات پراکنده‌ای در اختیار خواننده قرار دهد. حاصل تجربیات چند دهه‌ای نویسنده آن گونه که خود در پیشگفتار اذعان می‌دارد کتابی است در قالب چهار بخش نظری و عملی.

بخش نخست در چارچوب ده فصل سامان یافته است. در فصل اول نویسنده به ملاحظات نظری هر پژوهشی می‌پردازد و ضمن ارائه تعریفی از پژوهش، ضرورت و هدف از تحقیق را یادآور می‌شود. ادامه‌ی این فصل به اهم ملاحظات نظری در تحقیق همچون ابزارهای شناخت، تدوین فرضیه، پرسش تحقیق و طبقه‌بندی متغیرها تخصیص یافته است. در فصل دوم انواع روش‌های تحقیق معرفی می‌شود. فصل سوم تا هفتم انواع روش‌های تحقیق تاریخی، همبستگی (رابطه‌ای/همخوانی)، تجربی (آزمایشی)، علی (پس‌رویدادی) و کمی و کیفی را معرفی می‌کند. در همین اثنا به موضوعاتی چون روایی و پایایی در پژوهش نیز اشاره می‌شود. فصل هشتم به جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه اختصاص دارد و فصل نهم افزون بر روش گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه و گروه‌های کانونی، به چگونگی تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز می‌پردازد. پایان‌بندی بخش نظری کتاب، مبحث زبان نگارش، مستندسازی منابع و ارجاع‌دهی است. در این بخش شاهد مثال‌های زیادی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های مرتبط با زبان معرفی می‌شوند و کم‌تر نشانی از تمرین می‌توان در آن یافت.

بخش دوم کتاب حاوی بخش عملی و دربردارنده‌ی دو فصل است. در فصل یازدهم یعنی نخستین فصل این بخش، اطلاعات بسیار سودمندی درباره‌ی ساختار و محتوای طرح‌نامه پیشنهادی در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد. برای توضیح مطالب هر قسمت (زیربخش)، ابتدا چند نمونه معرفی شده و سپس خواننده به انجام تمریناتی ترغیب می‌شود. رئوس مطالب این فصل عبارتند از: عنوان تحقیق، کلیدواژه‌ها، بیان مسئله و ضرورت انجام تحقیق، پیشینه، پرسش‌ها، فرضیه‌ها، هدف، روش، نوآوری در تحقیق، روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها، تقویم و مدیریت زمان، منابع، چکیده‌نویسی و محدودیت تحقیق. نویسنده جملگی موارد پیش‌گفته را ذیل فصل یازدهم و چکیده‌نویسی را در فصلی جداگانه (دوازدهم) توضیح می‌دهد. در فصل دوازدهم، نویسنده با استناد به ساختاری ناهمگون که در آن می‌کوشد مباحث مربوط به چکیده‌نویسی و طرح‌نامه‌ی تحقیق را در کنار یکدیگر معرفی کند، موجب سردرگمی خواننده می‌شود.

بخش سوم کتاب به معرفی ساختار صوری پایان‌نامه یا رساله می‌پردازد و تنها شامل یک فصل است که در آن نویسنده اصول حاکم بر مراحل مختلف نگارش این دو نوع گزارش تحقیق را شرح می‌دهد. در این فصل شاهد مثال و تمرین جایی ندارند.

بخش پایانی کتاب یعنی بخش چهارم که از یک فصل تشکیل شده، به چگونگی نگارش مقاله‌ی علمی اختصاص یافته و نویسنده می‌کوشد قواعد مقاله‌نویسی را به صورت گام‌به‌گام به خوانندگان فعلی و نویسندگان آتی مقالات آموزش دهد. طبیعی است که در این الگو ساختار صوری و شکلی مقاله توضیح داده شده و در صورت لزوم به‌طور گذار به مباحث محتوایی اشاره شده است.

در ادامه بخش‌های مختلف اثر، کتاب‌نامه آمده و به دنبال آن فهرست مفصلی از مجموعه آثار منتشرشده انتشارات جامعه‌شناسان و روش‌شناسان معرفی شده است. در کتاب اثری از نمایه‌ی فارسی یا انگلیسی دیده نمی‌شود.

۵. بررسی محتوایی اثر

عنوان فرعی کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (عملی و نظری) خواننده را از پیش آماده‌ی مواجهه با اثری می‌کند که دست‌کم می‌توان فصول آن را به دو بخش عملی و نظری تقسیم کرد. در بخش نخست که مشتمل بر ده فصل است، نویسنده به طرح مباحث نظری تحقیق می‌پردازد و در پیشگفتار اشاره می‌کند که «مطالب نظری مطرح‌شده می‌توانست مطالب بیش‌تر و شاید عمیق‌تر به لحاظ محتوایی را داشته باشد و لیکن با علم به این موضوع جهت اختصار و ساده‌نویسی تا حد ممکن به نحوی که علاقمندان به تحقیق در رشته‌های زبان‌شناسی و وابسته در چمبره مفاهیم نظری محض سرگردان نشوند مطالب آورده شده است» (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۱۲). در این بخش مباحث بنیادی تحقیق با انسجام منطقی و توالی درست به صورت گام‌به‌گام مطرح می‌شوند. زبان سالم و ساده‌ی اثر پای مخاطب را به بحث اصلی باز می‌کند. لیکن این ساده‌سازی و اختصار تا به آنجا پیش می‌رود که در فصل اول بخش مهمی از مطالب ناگفته می‌ماند. ذیل مبحث ابزارهای شناخت نویسنده از روش‌های استدلال (قیاسی، استقرایی و تمثیلی) در روش تحقیق سخن می‌گوید بی‌آن که به ویژگی‌های این سه روش خردگرایانه، کاربردهای آنها در انواع مطالعات زبانی، کاستی‌ها و نقاط قوت‌شان به تفصیل بپردازد، از این‌رو، حق مطلب را ادا نشده و امی‌نهد. همچنین آنجا که باب سخن درباره‌ی نمونه باز می‌شود جز اشاره‌ای گذار به انواع روش نمونه‌گیری، هیچ توضیح یا مثالی ارائه نمی‌شود. با توجه به تأکید نویسنده اثر درباره مخاطبان جدی کتاب، پژوهشگران حوزه آموزش زبان و روان‌شناسی زبان در این ورطه

سردرگم می‌مانند و برای آشنایی با چنین روش‌هایی که لازمه‌ی پژوهش‌های دو حوزه پیش‌گفته است نیاز به مراجعه به کتاب‌های دیگر خواهند داشت. در این فصل معرفی انواع فرضیه‌های تحقیق در قالب ارائه‌ی شاهد مثال‌هایی صورت می‌گیرد. معرفی ویژگی‌های صوری، روشی و محتوایی به بخش فرضیه‌نویسی طرح‌نامه تحقیق پیشنهادی اولیه ارجاع داده می‌شود؛ اما در آنجا نیز نامی از انواع فرضیه‌ی استقرایی و قیاسی یا آماری و پژوهشی برده نمی‌شود. حال آن که تدوین فرضیه به صورت صفر یا پوچ در مقابل جایگزین یا جهت‌دار مثبت یا منفی در قالب نمونه‌هایی معرفی می‌شود. افزون بر این، نویسنده در نمودار فرایند تحقیق علمی آخرین مرحله را حل مسئله/تعدیل/اصلاح یا فرضیه عنوان کرده است، حال آن که به باور نگارنده جای طرح نظریه به عنوان چشم‌انداز آرمانی تحقیق در این نمودار خالی است. شاید از همین روست که نویسنده مجالی برای طرح انواع نظریه از جمله «نظریه استقرایی»، «نظریه قیاسی فرضی»، «نظریه قیاسی»، «نظریه تقلیلی» و «نظریه تجربیدی» نمی‌یابد. هم از این روست که تعریف مفاهیم نظری مهمی همچون نهاد (تز)، برابر نهاد (آنتی تز) و هم نهاد (ستتز) از نظر دور می‌مانند. اما هیچ یک از کاستی‌های پیش‌گفته از ارزش صورت‌بندی دقیق، انسجام منطقی و پیوستگی مطالب نمی‌کاهد. فصل با ضرورت و هدف تحقیق آغاز می‌شود و با ارائه تعریف تحقیق راه به سوی مسائل بنیادی آن همچون جایگاه مطالعات پیشین در پژوهش، فرضیه و اهمیت آن، جامعه و نمونه تحقیق، متغیرها و انواع آن می‌گشاید. نویسنده بحث را با ارائه فهرست قابل قبولی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های رشته‌های زبان‌شناسی، آموزش زبان فرانسه، آموزش زبان انگلیسی، زبان و ادبیات فارسی و آموزش زبان روسی پی می‌گیرد و می‌کوشد مفاهیم نظری طرح شده در فصل را با استناد به آنها تبیین کند. چرا که از تغییر گرایش پیش‌آمده در سال‌های اخیر در حوزه تحقیق و میل پژوهش‌ها به سمت مطالعات بینارشته‌ای آگاهی کامل دارد. وی عواملی همچون متغیرهای فرهنگی، کیفی، ایدئولوژیکی، جامعه‌شناختی و قوم‌نگاری را بر جهت‌گیری پیش‌آمده اثرگذار می‌داند.

نویسنده بر آن است در فصل دوم کتاب، انواع روش‌های تحقیق را معرفی کند. وی این کار را با ارائه تعریف دوباره تحقیق آغاز کرده و با معرفی دقیق روش تحقیق توصیفی-ذیل مبحث اصلی انواع روش تحقیق- پی می‌گیرد. این عنوان خواننده را آماده مواجهه با انواع روش‌های تحقیق می‌کند مسئله‌ای که دست‌کم در این فصل محقق نمی‌شود و صرفاً توده درهم‌آمیخته‌ای از انواع روش‌های تحقیق، عنوان‌گونه فهرست می‌شوند که معرفی آن در

قالب این جمله صورت می‌گیرد: «به‌طور کل در معرفی انواع تحقیق به لحاظ نوع داده‌ها یا اطلاعات، ماهیت، روش و هدف می‌توان از انواع تحقیق به شرح ذیل یاد نمود علاوه بر دسته‌بندی تحقیق به انواع ذیل، تحقیقات را می‌توان به سه نوع عمده که عبارتند از:

۱. تحقیق کیفی

۲. تحقیق کمی

۳. تحقیق کمی و کیفی (آمیخته)

- تحقیق توصیفی-تحلیلی

- تحقیق همبستگی (رابطه‌ای)

- تحقیق تاریخی» (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۴۷).

صرف نظر از ناتمام بودن جمله‌ی مقدماتی این بند، گویی مخاطبان اثر پژوهشگرانی هستند که با انواع روش‌های تحقیق و ماهیت آنها آشنایی کامل دارند و می‌توانند از مجموعه‌ی ارائه شده به یک یا چند طبقه‌بندی جامع برسند. ریشه‌ی یکی از جدی‌ترین مشکلات محتوایی کتاب کاستی‌های صوری مربوط به شیوه‌ی ارائه‌ی عنوان‌ها و زیرعنوان‌ها با ذکر شماره و سایر شیوه‌های متداول است که در این فصل به‌وضوح موجب ازهم‌گسیختگی مطالب شده. در این فصل، عدم ارائه‌ی عنوان‌ها و زیرعنوان‌ها شاید اگر نویسنده انواع تحقیق کیفی، کمی و آمیخته را زیر عنوان دسته‌بندی تحقیق بر اساس نوع داده‌ها یا اطلاعات؛ انواع تحقیق‌های توصیفی، توصیفی-تحلیلی، تاریخی، همبستگی، علی و جز آن را بر پایه‌ی روش انجام پژوهش؛ و تحقیق بنیادی، کاربردی، توسعه‌ای و عملی را با استناد به هدف پژوهش دسته‌بندی می‌کرد نه با خلط مجموعه‌ی متنوعی از داده‌ها مواجهه می‌شد و نه بحث مهم دسته‌بندی تحقیق بر اساس هدف از نظر دور می‌ماند. این در حالی است که در پاره‌ای موارد همچون «تحقیق عملی/کاربردی» این دو نوع تحقیق با یکدیگر یکسان انگاشته شده‌اند؛ حال آن که این دو نوع تحقیق از منظر هدف دارای تفاوت‌های اساسی با یکدیگر هستند. به این اعتبار که هدف اصلی تحقیق کاربردی کشف علمی نیست، بلکه آزمون و بررسی امکان کاربرد عملی دانش و به عبارت دقیق‌تر توسعه‌ی دانش کاربردی در یک زمینه‌ی خاص است. لیکن هدف از تحقیق عملی که از آن با عنوان اقدام‌پژوهی نیز یاد می‌شود تدوین و تشخیص مناسب بودن یک فرآورده‌ی آموزشی است. صرف‌نظر از این کلاف درهم‌پیچیده، درآمیختن مبحث تحقیق توصیفی با تحقیقات

همبستگی و علی در قالب معرفی چند عنوان پایان‌نامه یا رساله، ذیل بحث روش تحقیق توصیفی بلا موضوع می‌نماید و به عدم انسجام متنی بیش از پیش دامن می‌زند.

فصل سوم با تعریف تحقیق تاریخی آغاز می‌شود که دقیقاً با رویکرد ایزاک همسویی دارد. طبق این رویکرد، پژوهش تاریخی «بازسازی سیستماتیک و عینی گذشته است که از طریق گردآوری، ارزیابی، تعیین صحت و سقم و ترکیب حوادث به منظور اثبات وقایع و تحصیل نتیجه‌ای قابل دفاع صورت می‌گیرد و غالباً بر فرضیه‌ای معین مبتنی است» (ایزاک ۱۳۷۴: ۵۴). نویسنده در ادامه به اهمیت و ضرورت مطالعات تاریخی و نقش آن در مطالعات زبانی اشاره می‌کند و بحث را در قالب پیوستاری منسجم به طرح ماهیت پدیده‌های تاریخی و اصول بینادی در پژوهش تاریخی اختصاص می‌دهد. او با طرح مراحل و انواع منابع تحقیق تاریخی می‌کوشد کلیتی یکپارچه بیافریند. اگر نویسنده به جای تفکیک مراحل تحقیق تاریخی به «یک سه گام مقدماتی و دو گام اساسی» (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۵۶) پنج مرحله‌ی اصلی چنین پژوهش‌هایی را در چارچوب بیان مسئله، تدوین فرضیه، گردآوری داده‌ها، ارزشیابی، و نتیجه‌گیری و تبیین یافته‌ها (دلاور ۱۳۸۰: ۲۳۵) صورت‌بندی می‌کرد حتماً در نیل به این هدف موفق‌تر می‌بود. افزون بر این، معرفی انواع منابع تاریخی نیز نیاز به بازنگری دارد. نویسنده بحث را با منابع دست اول و راه‌های گردآوری آن آغاز می‌کند و سپس با ارائه تعریفی از منابع دست دوم پی می‌گیرد. بحث با اشاره به تعدادی از منابع تحقیق تاریخی بدون تعیین منابع دست اول یا دوم به پایان می‌رسد. به باور نگارنده مقاله، بهتر است منابع تاریخی در وهله نخست به منابع دست اول و منابع دست دوم و در ادامه به منابع مکتوب، شفاهی، تصویری، ساختمانی، مادی و ابزاری و اسناد الکترونیکی تقسیم شوند. جای پایان‌نامه‌ها یا رساله‌های مرتبط به موضوع که در دو فصل پیش به عنوان شاهد مثال ارائه شده بودند در این فصل خالی است.

در فصل چهارم کتاب، نویسنده می‌کوشد در دوونیم صفحه، روش تحقیق همبستگی را معرفی نماید و برای تحقق این هدف، فصل را این چنین آغاز می‌کند: «به منظور بررسی ارتباط بین تعداد زیادی از متغیرها مورد استفاده قرار می‌گیرد» (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۵۹). شاید در قضاوتی زود هنگام، بتوان این مطلع ناخجسته را پیش‌درآمد فصلی دانست برآمده از مجموعه فیش‌هایی که به صورت توده‌ای درهم آمیخته در کنار هم چیده شده‌اند. نویسنده فصل روش تحقیق همبستگی را به تعریف مبهمی از این روش، اشاره‌ای گذرا به روش

گردآوری داده‌ها، ذکر کلان‌انگاره‌ای که در آن جای می‌گیرد (تحقیقات کمی) و گوشه‌ی چشمی به یکی از شاخص‌های همبستگی (پیرسون) فرومی‌کاهد. واگویه چند باره همین اطلاعات اندک، موجب سردرگمی خواننده می‌شود و اطلاعات کارآیندی از این مبحث مهم کاربردی در آموزش زبان کسب نمی‌کند. با استناد به نقل قول ابتدایی پیش‌گفتار مبنی بر تأکید نویسنده «به رعایت اختصار و ساده‌نویسی تا حد ممکن [...]» (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۲)، شاید بتوان چنین ایجازی را به گونه‌ای توجیه کرد اما عدم اشاره حتی در حد نام بردن - به مواردی همچون مراحل تحقیق همبستگی، انواع تحقیقات همبستگی (دو متغیری، تحلیل رگرسیون، تحلیل ماتریس همبستگی یا کوواریانس)، و شاخص‌های همبستگی (پیرسون، اسپیرمن، دو رشته‌ای و دو رشته‌ای نقطه‌ای، چهارخانه‌ای یا تتراکوریک، ضریب فی، ضریب C کریمر، ضریب لامبدا، ضریب کیا، ضریب گاما، شاخص سامرز، نسبت همبستگی اتا و همبستگی کندال تاو) را به هیچ روی نمی‌توان موجه دانست. خاصه آن که در مبحث مراحل تحقیق همبستگی بحث طرح‌ریزی روش تحقیق مطرح می‌شود که خود دربردارنده مواردی همچون تعیین متغیرهای مورد مطالعه، انتخاب آزمودنی‌های مناسب، انتخاب یا تهیه ابزارهای اندازه‌گیری و انتخاب روش همبستگی مناسب است. این در حالی است که نویسنده به مقیاس‌های اندازه‌گیری فاصله‌ای یا نسبی اشاره می‌کند بدون این که از مقیاس‌های اسمی یا رتبه‌ای اسمی برد. گرچه در مورد دو مقیاس پیش‌گفته نیز هیچ تعریف، اطلاعات یا مثالی ارائه نمی‌شود. افزون بر این، مشخص کردن جایگاه روش تحقیق همبستگی و کارآیی آن در مطالعات زبانی (توصیف و پیش‌بینی) با استناد به اهداف علم از نظر دور مانده است.

نویسنده فصل پنجم کتاب را به روش تحقیق تجربی یا آزمایشی اختصاص داده و بحث را بدون ارائه تعریفی از این روش پژوهشی، با متغیرهای مستقل و مداخله‌گر آغاز می‌کند. البته در سومین صفحه - صفحه‌ی ۶۶ - از این فصل سه صفحه و چند خطی، زمانی که به تفاوت تحقیقات تجربی و همبستگی می‌پردازد، در واقع تعریفی از این روش ارائه می‌دهد. او بحث را با فرایند تحقیق تجربی پی می‌گیرد و با معرفی گروه‌های کنترل و گروه تجربی، حجم نمونه و راه‌های افزایش اعتبار تحقیق تجربی به پایان می‌رساند. در این میان مباحث اصلی اعتبار درونی و بیرونی آزمایش، انواع طرح‌های آزمایشی، پس‌آزمون و پیش‌آزمون مطرح نشده‌اند.

در فصل ششم کتاب نویسنده می‌کوشد تصویر روشنی از تحقیق علی-مقایسه‌ای (رویدادی) ترسیم کند. اگرچه در عنوان، عبارت *مقایسه‌ای* از قلم افتاده اما در جای جای فصل به آن اشاره می‌شود. افزون بر روش تحقیق پیش گفته به روش‌های تحقیق پیمایشی، همبستگی، موردی و میدانی نیز اشاره می‌شود. نویسنده ذیل عنوان «مختصری درباره انواع دیگری از تحقیقات و مقایسه‌ی برخی از انواع تحقیقات با یکدیگر» (گل‌زاده ۱۳۹۵: ۶۸) هر یک از مباحث بالا را در قالب یک بند توضیح داده و در صورت لزوم به موارد افتراق آن روش با سایر روش‌ها اشاره می‌کند. لیکن در معرفی آنها روال یکپارچه‌ای در پیش نگرفته که این امر به عدم برقراری انسجام منطقی میان گزاره‌ها ختم شده است. به این معنا که برای هر یک از روش‌های تحقیقی که از آن یاد می‌کند نه تعریف مشخصی ارائه می‌نماید، نه هدفی و نه روشی. پرواضح است که نویسنده می‌توانست با طرح صرفاً همین موارد، حتی در بندی با همین اندازه اختصار، معرفی جامع و مختصری از این روش‌های تحقیق در اختیار مخاطب قرار دهد. همچنین، بازگشت مجدد به بحث روش تحقیق همبستگی که در فصل‌های قبل مطرح شده بود در این فصل توجیهی ندارد. از سوی دیگر، پی‌گرفتن بحث با تحقیقات توسعه‌ای یا تکاملی و برشمردن وجوه تمایز آن با تحقیقات بنیادی (که این دو بر حسب هدف تحقیق با یکدیگر تفاوت دارند و عدم اشاره به پژوهش‌های کاربردی و عملی) در میانه بحث روش‌های تحقیق علی-مقایسه‌ای، موردی و پیمایشی (که با استناد به شیوه انجام پژوهش از یکدیگر متمایز می‌شوند) موجب آشفتگی کامل بحث می‌گردد. این فصل با معرفی سطوح تحقیق که خود معیاری است برای طبقه‌بندی انواع تحقیق به پایان می‌رسد و ارائه اطلاعات این بخش در قالب جدول، درک مطالب را برای خواننده تسهیل می‌کند.

نویسنده، فصل هفتم (همچون فصل سوم) کتاب را با جلب نظر خواننده به نمونه‌هایی از عناوین و پرسش‌های تحقیق کیفی در قلمرو قوم‌نگاری در زبان‌شناسی آغاز می‌کند و با معرفی حوزه‌های کاربرد آن همچون کاربردشناسی زبان، مطالعات گویشی و فرهنگ عامه پی می‌گیرد. سپس به طرح انگاره‌های فرهنگی به نقل از یول (۲۰۰۰) -که در کتابنامه اثری از او نمی‌یابیم- می‌پردازد و کاربردشناسی میان‌فرهنگی، کاربردشناسی مقابله‌ای، لهجه کاربردشناسی را به عنوان نمونه‌ای از موضوعات تحقیق در حوزه‌ی گفتمان و فرهنگ معرفی می‌کند. تعریف روش تحقیق کیفی بدون ذکر عنوانی خاص در ادامه بحث لهجه کاربردشناسی به نقل از (دنزن و لینکلن ۱۹۹۴) مطرح می‌شود. در ادامه، نویسنده روش

تحقیق کیفی کاربردی، تحقیق کیفی موردی، تحقیق قوم‌نگاری، تحقیق بر مبنای نظریه زمینه-بنیاد (زمینه‌یابی) و تحقیق از نوع پدیده‌شناسی (از تحقیقات کیفی) را ذیل عنوان روش‌های تحقیق کیفی مطرح می‌کند. سپس به مسائل کلی در تحقیقات کیفی همچون مسئله‌یابی، جامعه آماری، گردآوری داده‌ها و مشکلات مربوط به آن در تحقیقات کیفی و تحلیل داده‌ها می‌پردازد و می‌کوشد هر یک از موارد بالا را به روشنی توضیح دهد. در همین فصل باب گفتگو درباره‌ی پایایی و روایی باز می‌شود و مؤلف به روش‌های سنجش پایایی همچون آزمون مجدد، دو نیمه کردن، مقیاس‌های استاندارد، قابلیت اطمینان دستیاران تحقیق و آلفای کرونباخ اشاره می‌کند. در ادامه ضمن معرفی مفهوم روایی از منظر پژوهشگران این حوزه، از روش‌های تعیین دقت ابزار اندازه‌گیری همچون اعتبار محتوا، اعتبار ملاکی و اعتبار سازه (ساختی) نام می‌برد و منابع مربوط به بحث را برای علاقمندان برمی‌شمارد. در پایان، بحث تحقیق کمی در قالب یک بند نه‌چندان مفصل بدون تعریف، هدف و مراحل عرضه می‌شود. در این فصل به مزایا و معایب هیچ یک از دو کلان‌نگاره‌ی کمی و کیفی اشاره نمی‌شود و در نتیجه روش تحقیق آمیخته به عنوان رویکردی تلفیقی (برایمن ۲۰۰۶؛ جانسون و انوگبوزی ۲۰۰۴) مطرح نمی‌شود.

فصل هشتم، مجموعه پراکنده اما نسبتاً کاملی است از فیش‌های نویسنده در ارتباط با روش‌های گردآوری اطلاعات. این فصل پیش از معرفی راه‌های مختلف گردآوری داده‌ها به کنترل کیفیت داده‌هایی می‌پردازد که مشخص نیست چگونه جمع‌آوری شده‌اند. به همین سیاق روش تفکیک داده‌ها و پردازش آنها به مخاطب عرضه می‌شود. در ادامه بدون اشاره به روش‌های کلی گردآوری داده‌ها یعنی اسنادی، میدانی و اسنادی-میدانی، روش اسنادی تحت عنوان *استفاده از اطلاعات و مدارک موجود معرفی می‌گردد*. بحث پرسش‌نامه‌ها نیز از مجموعه ابزارهای گردآوری مطالعات میدانی بی‌مقدمه مطرح شده و اطلاعاتی درباره‌ی انواع آن -پرسش‌نامه‌های باز و بسته- طرح سنجش لیکرت و مراحل تهیه پرسش‌نامه در اختیار خواننده قرار می‌گیرد. در این میان موضوع رمزگذاری پرسش‌نامه، یعنی «تبدیل نتایج و برون‌داده‌های به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه به مجموعه‌ای از اعداد» (رازینگر ۲۰۰۸) مورد عنایت نویسنده قرار نگرفته است. یعنی مخاطب حتی اندک اطلاعاتی درباره‌ی این که چه اقدامات ساده آماری بر داده‌ها انجام می‌گیرد کسب نمی‌کند؛ و صرفاً ذیل عنوان «تحلیل داده‌ها» در یک پاراگراف ناتمام دو خطی، و دو پاراگراف یک خطی با مفاهیم توزیع فراوانی، میانه، انحراف معیار و اندازه‌گیری اطلاعات آشنا می‌شود. این در حالی است که در

همین فصل جای دومین ابزار پرکاربرد گردآوری داده‌ها - دست‌کم برای رشته آموزش زبان - یعنی آزمون به شدت خالی است. پیش‌فرض خواننده مبنی بر این که مؤلف طرح این مبحث مفصل را به فصل مستقل دیگری واگذارده نادرست می‌نماید چرا که مرور فصل‌های بعدی نشان می‌دهد که این مبحث به‌طور کامل از قلم افتاده است.

فصل نهم کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی به مصاحبه و تجزیه و تحلیل داده‌ها اختصاص دارد. بحث با تکرار همین عنوان و تنها با حذف عبارت «فصل نهم» آغاز شده و ذیل عنوان «الف) فرایند انجام مصاحبه» مراحل هفت‌گانه انجام یک مصاحبه موثر معرفی می‌گردد. نویسنده این بحث را زیر دو عنوان «ب) هم‌اکنون می‌توان اطلاعات به دست آمده را تجزیه و تحلیل کرد.» و «ج) انواع مصاحبه» پی می‌گیرد. در این فصل اطلاعات سودمندی پیرامون اشکال متفاوت مصاحبه، مصاحبه گروه‌های کانونی، مشکلات مصاحبه گروه‌های کانونی و چگونگی اجرای مصاحبه مطرح می‌شود. صرف نظر از پراکندگی مطالب، عدم تعریف روشن و دقیق برای مصاحبه و گروه‌های کانونی، مطالب این فصل برای پژوهشگران در انجام پژوهش میدانی بسیار کارگشا است.

در فصل دهم کتاب نویسنده به زبان نگارش، مستندسازی منابع و ارجاع‌دهی می‌پردازد و با توجه به فصل‌های مختلف پایان‌نامه، رساله و گزارش تحقیق، بحث را در قالب جدولی دقیق - به نقل از اندرسون و آرسنال (۲۰۰۰: ۷۳) - برای خواننده روشن و کاربردی می‌کند. در بخش مستندسازی منابع، مؤلف به چهار روش مستندسازی / ارجاع‌دهی بین‌المللی «روش انجمن زبان مدرن آمریکا (Modern Language Association) MLA، روش انجمن روان‌شناسی آمریکا (American Psychological Association) APA، شیوه راهنمای سبک هاروارد (Harvard Style) و شیوه راهنمای سبک شیکاگو (Chicago Manual of Style) در کنار شیوه راهنمای برخط کلمبیا (the Columbia Guide to Online Style)» (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۱۰۹) اشاره می‌کند و با ارائه نمونه‌هایی روش MLA و APA را توضیح می‌دهد. بحث به تفصیل درباره مستندسازی مقاله در یک مجله یا مجموعه مقالات کنفرانس به دو روش پیش‌گفته ادامه می‌یابد. نویسنده دیگر مسائل مربوط به موضوع را ذیل عنوان تفاوت فهرست‌نویسی منابع با کتاب‌نامه‌ها و تحشیه / حاشیه‌نویسی / تعلیقات با استناد به روش ای‌پی‌ای توضیح می‌دهد و شیوه ارجاع‌دهی به منابع الکترونیک، پایگاه داده‌ای، پایگاه اطلاعات علمی، لوح فشرده و کتاب الکترونیک را نیز بی‌هیچ ارتباطی به عنوان بالا

معرفی می‌کند. بحث با موضوع روش ارجاع‌دهی و شیوه نگارش اطلاعات مطلب برگرفته از منابع تداوم پیدا می‌کند بی‌آن‌که مشخص شود مؤلف برای ارجاع‌دهی و نقل قول به کدام یک از چهار الگویی که در ابتدای بحث معرفی کرده استناد می‌کند. فصل توأمان حاوی اطلاعات بسیار ارزشمند و آشفته‌ای است در ارتباط با مستندسازی و ارجاع‌دهی.

بخش عملی کتاب شامل دو فصل یازدهم و دوازدهم است با عناوین چگونگی نگارش طرح‌نامه‌ی پیشنهادی تحقیق و چکیده‌نویسی. این بخش با طرح سه پرسش درباره‌ی چگونگی نگارش طرح‌نامه‌ی پیشنهادی تحقیق، پایان‌نامه یا رساله و مقاله علمی آغاز می‌شود - البته نویسنده در فهرست کتاب این دو عنوان آخر را ذیل بخش سوم و چهارم آورده است.

در فصل یازدهم، نویسنده می‌کوشد مراحل نگارش طرح‌نامه‌ی پیشنهادی تحقیق را به صورت عملی و گام‌به‌گام برای خواننده توضیح دهد. برای این کار ابتدا چشم‌انداز کلی طرح‌نامه را در قالب چهارده بخش نشان می‌دهد. نویسنده در نخستین بخش به ویژگی‌های عنوان تحقیق می‌پردازد و نه ویژگی را برای احراز مناسب بودن عنوان تحقیق برمی‌شمارد. چهار مورد اول یعنی مسئله‌محور بودن عنوان، تحقیقی بودن، پرداختن به ماهیت، چگونگی و چرایی پدیده‌ها و مانع و جامع بودن آن به ویژگی‌های محتوایی عنوان و پنج ویژگی دیگر یعنی کلی نبودن، موجز بودن، پرداختن به متغیرهای اصلی تحقیق، به کار بردن زبان تخصصی، اشاره به رویکرد یا الگوی مورد نظر تحقیق به خصوصیات صورتی اش اختصاص دارند. نویسنده در ادامه بیست‌وهشت عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری معرفی می‌کند. این عناوین بیش‌تر به حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی مربوط می‌شوند و شماری نیز عناوین منتخب پایان‌نامه‌ها یا رساله‌های رشته‌های ادبیات فارسی، آموزش زبان انگلیسی، زبان و ادبیات عرب و تهیه‌کنندگی رادیو را در بر می‌گیرند. در پایان این مبحث مؤلف در قالب تمرین از خواننده می‌خواهد با توجه به ویژگی‌های اشاره شده چند عنوان تحقیق بنویسد. در این بخش، نویسنده توضیحی درباره‌ی تحقیقی بودن عنوان تحقیق و روش‌های رسیدن به عنوان‌های تحقیقی ارائه نمی‌کند. به عنوان نمونه درباره‌ی مطالعه چکیده‌های جامع از دایره‌المعارف‌های تخصصی و بررسی این که چگونه موضوع مورد نظر با موضوعات کلان‌تر و خردتر در آن حوزه مربوط می‌شوند هیچ سخنی به میان

نمی‌آورد. این در حالی است که محقق نووارد به میدان تحقیق باید در همین مرحله اهمیت مرور مقالات نویسنده‌محور یا موضوع‌محور را -نه صرفاً برای پیشینه تحقیق بلکه تعدیل موضوع پژوهش- دریابد. افزون بر این که موتورهای جستجوگر را برای کاویدن صفحات علمی معتبر به عنوان ابزاری کارآمد برای تحدید موضوع خود و یافتن وجوه افتراق و شباهت با پژوهش‌های پیشین به خدمت بگیرد. بحث با تعریف کلیدواژه و شیوه انتخاب آن تداوم می‌یابد و سه روش قابل قبول برای انتخاب کلیدواژه‌ها معرفی می‌شود نویسنده معتقد است «یک کلیدواژه معمولاً حداقل از یک واژه و حداکثر سه واژه ساخته می‌شود. از واژه‌های تخصصی رشته و حوزه علمی به خصوص مسئله مورد تحقیق است؛ و اگر آن را به موتور جستجوگر کامپیوتر بدهید نزدیک‌ترین و مرتبط‌ترین تحقیقات انجام‌شده درباره عنوان مورد تحقیق را به شما می‌دهد» (آقاگل‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۲۶-۱۲۷). این در حالی است که بحث *ایجاز* (*conciseness*) و *جذابیت* (*being attractive*) از نظر دور می‌مانند. منظور از ایجاز، گزینش کلیدواژه‌هایی هستند که به روشنی و به اختصار به موضوع اشاره می‌کنند؛ جذابیت نیز به انتخاب مترادف‌های دقیق دلالت دارد. در بخش سوم، بحث مسئله تحقیق و راه‌های بیان آن در قالب نمونه‌ها و تمرینات زیاد به صورت موجه‌ای در اختیار خواننده قرار می‌گیرد و مخاطب از انبوه موضوعات متنوع ارائه‌شده می‌تواند به درکی کلی از مسئله‌ی پژوهش و چگونگی طرح آن برسد. نویسنده مبحث *پیشینه/مروری بر آثار دیگران/ادبیات/تاریخچه موضوع تحقیق* را با طرح پنج پرسش آغاز می‌کند و مرحله‌به‌مرحله به هر یک از آنها به روشنی پاسخ می‌دهد. ذیل عنوان بالا به موضوعاتی همچون اهمیت و ضرورت پیشینه، منابع مرتبط تحقیق، یادداشت‌برداری از منابع و شیوه صحیح نگارش پیشینه تحقیق می‌پردازد. شاهد مثال‌های ذکرشده به همراه تمرین‌های مربوط به دریافت موضوع کمک شایانی می‌کند. به همین قیاس، در بخش پنجم، ویژگی پرسش‌های پژوهش را از منظر شکلی، روشی و محتوایی به همراه نمونه‌ها و تمرینات مرتبط پی‌می‌گیرد. در بخش فرضیه‌نویسی طرح‌نامه تحقیق پیشنهادی، نویسنده با دقت بسیار کوشیده تا انواع فرضیه و مفاهیم مرتبط به آن را در چارچوب نمونه‌های زیاد به خواننده عرضه کند و در این کار موفق هم بوده است. اما در بخش اهداف تحقیق -که به باور نگارنده می‌توان آن را نقطه‌ضعف بسیاری از طرح‌نامه‌ها برشمرد- نویسنده صرفاً به دو نوع از اهداف نظری و کاربردی در دو بند مستقل اشاره کرده است بی‌آن که اهمیت اهداف تحقیق و نقش آنها را در هدایت فرایند پژوهش مشخص کند. در هیچ جای این فصل به ارتباط مستقیم

پرسش‌های پژوهش و هدف پژوهش اشاره نشده است، گویی این دو مسائلی مجزا از یکدیگرند. حال آن که اهداف پژوهش به‌طور دقیق باید با پرسش‌های تحقیق و به‌تبع آن با فرضیه‌ها همگرایی داشته باشد. چه بسیارند طرح‌نامه‌هایی که اهداف‌شان کم‌ترین همسویی با سوالات تحقیق ندارند. عدم ارائه نمونه در این بخش و توضیحات اندک نویسنده باعث شده، بحث به دو عنوان کلی اهداف نظری و کاربردی فروکاسته شود. بخش هشتم این فصل نیز بدون مثال به مبحث تکمیل بخش روش تحقیق اختصاص دارد و نویسنده به‌طور خلاصه اما با طرح سؤالاتی که پاسخگویی به هر یک می‌تواند در این امر راهگشا باشد الگویی کلی در اختیار مخاطب قرار می‌دهد. بخش نهم به موضوع نوآوری یا جدید بودن تحقیق اختصاص دارد و نویسنده در دو بند کوتاه اهمیت پرداختن به نوآوری و نقش آن در پژوهش را برمی‌شمارد و از خواننده می‌خواهد برای درک بهتر مسئله تمریناتی را انجام دهد. در دنباله این بحث، در یک صفحه، به چگونگی تجزیه و تحلیل داده‌ها یا اطلاعات می‌پردازد و توضیحات خود را با پیشنهاد تمرینی به پایان می‌رساند. بخش پایانی فصل یعنی بخش یازدهم به مدیریت زمان پروژه/تحقیق = تقویم تحقیق اشاره دارد و نویسنده در چارچوب یک جدول زمان‌دار به خواننده نشان می‌دهد که مراحل دوازده‌گانه تحقیق چگونه باید در یک بازه زمانی ۱۸ ماهه به سامان برسد. تا به انتهای این فصل، از چهارده جزء سازنده طرح پیشنهادی، یازده مورد به تفصیل یا اختصار مورد بررسی قرار می‌گیرد، بخش منابع پیش‌تر در فصل دهم معرفی شده و چکیده‌نویسی موضوع فصل چهاردهم کتاب خواهد بود، آنچه به‌طور کلی مسکوت می‌ماند مبحث محدودیت‌های تحقیق بوده که به فراخور هر پژوهشی متفاوت از دیگر تحقیقات است. گرچه شاید نگارش این بخش چندان دشوار نماید اما برای محقق تازه‌کار حائز اهمیت است؛ از آن رو که بدانند چه مواردی را باید به عنوان دشواری تلقی کرد و چه سختی‌هایی را در پژوهش نادیده بگیرد.

فصل دوازدهم کتاب به چکیده‌نویسی تخصیص یافته است. نویسنده پیروی از اصول شکلی، روشی و محتوایی را برای نگارش چکیده ضروری می‌داند و می‌کوشد اهم مسائل مربوط به هر یک از سه اصل پیش‌گفته را تا حد امکان به‌روشنی توضیح دهد. در این فصل سی‌ویک صفحه‌ای، یک‌ونیم صفحه به توضیح مسائل مرتبط با چکیده‌نویسی اختصاص دارد، پنج چکیده از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دکتری رشته‌ی زبان‌شناسی ارائه شده و در پایان این فصل دو نمونه طرح‌نامه پیشنهادی رشته‌ی زبان‌شناسی آمده است. این که چرا این دو طرح‌نامه در فصل قبل مجالی برای طرح نیافته‌اند و در مبحث چکیده‌نویسی گنجانده

شده‌اند پرسشی است که دست‌کم نگارنده هیچ پاسخی برای آن نیافته. با این فرض که نویسنده قصد داشت نمونه‌ای از طرح‌نامه کامل را در اختیار خواننده قرار دهد، می‌توانست چکیده‌نویسی را همچون سایر مسائل مرتبط با طرح‌نامه -همان‌گونه که خود در تعریف کلی آن اذعان کرده بود- ذیل عنوان بخش دوازدهم فصل یازدهم مطرح کرده و در پایان دو مثال برای طرح‌نامه ارائه نماید. با چنین اقدامی هم به انسجام مطالب می‌افزود و هم از آشفتگی ذهنی خواننده می‌کاست.

مؤلف در فصل سیزدهم با عنوان چگونگی پایان‌نامه یا رساله بنویسیم به معرفی فصل‌های پایان‌نامه یا رساله به‌لحاظ شکلی یا صوری، روشی و محتوایی می‌پردازد و ساختار این دو را به تفصیل بیان می‌کند (آقاگل‌زاده ۱۳۹۵: ۲۱۹). صرف‌نظر از مطالبی که پیش‌تر به‌طور کامل درباره‌ی هریک از مؤلفه‌های ساختاری پایان‌نامه یا رساله مطرح کرده و در این فصل برای حفظ ارتباط منطقی مطالب به درستی فهرست‌وار به آن اشاره می‌نماید، در بخش تجزیه و تحلیل اطلاعات جهت آموختن یا بررسی فرضیه‌های تحقیق، دو روش پیشنهاد می‌کند و درباره‌ی شیوه‌های برقراری پیوستگی مطالب، انسجام منطقی و اهمیت توجه به اصل بینامتنیت حتی در متون علمی راهکارهای سودمندی در اختیار خواننده قرار می‌دهد. این فصل، کلیات آنچه که برای نگارش پایان‌نامه یا رساله لازم است را به‌درستی توضیح می‌دهد. شاید بتوان تنها ایراد وارد بر آن را عدم تمایز قائل شدن نویسنده میان دو مفهوم مهم بحث و نتیجه‌گیری دانست. این مسئله به‌خصوص در پژوهش‌های کمی در قالب بخش‌هایی کاملاً مجزا از یکدیگر نوشته می‌شوند و هر یک دارای ویژگی‌های خاص خود هستند. منظور از بحث، تعبیر و تفسیر نتایج و دستاوردهای پژوهش و منظور از نتیجه‌گیری تبیین یافته‌های تحقیق است. به عبارت روشن‌تر، بحث پاسخی است به این پرسش «نتایج این تحقیق به چه معناست؟»؛ بنابراین، در این بخش به مهم‌ترین یافته‌های پژوهش، معنای آن یافته‌ها و ارتباط یافته‌های تحقیق مورد نظر با سایر پژوهش‌ها اشاره می‌شود. حال آن‌که نتیجه‌گیری تبیین یافته‌ها با استناد به فرضیه‌های پژوهش و جمع‌بندی کلی مطالب و دستاوردهای تحقیق است.

فصل چهاردهم به چگونگی نگارش مقاله علمی می‌پردازد. در این فصل نویسنده به طور صوری ساختار مقاله علمی را به شش بخش تقسیم کرده و مطالب مربوط به هر بخش را به‌طور موجز توضیح می‌دهد. افزون بر این به حجم مطالبی که در هر قسمت باید ارائه

شود اشاره می‌کند و تصویری کلی از مقاله علمی به دست می‌دهد. این فصل برای پژوهشگرانی که برای نخستین بار اقدام به نوشتن مقاله می‌کنند بسیار راهگشاست.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در نقد صوری کتاب مواردی همچون کاستی‌های مربوط به پیکربندی متن مورد توجه قرار گرفت و مشخص شد که انتخاب بندهای گاه نامتناسب و بسیار کوتاه موجب گسست انسجام متنی شده است. عدم به کارگیری شیوه‌های رایج بخش‌بندی و تفکیک فصل به زیربخش‌های مربوط به هر عنوان موجب اختلاط مطالب و پریشانی خواننده می‌شود. در پاره‌ای موارد، درهم‌آمیختن شیوه‌های رایج در بیان نقل‌قول‌های مستقیم و غیرمستقیم از دقت متن کاسته است. این در حالی است که روش ارجاع چندگانه به منابع نیز به یکپارچگی متن لطمه زده است. انتخاب برابرنهادهای نه‌چندان دقیق در بعضی موارد را باید به موارد پیش‌گفته افزود. اما خطاهای کم‌نگارشی، زبان علمی ساده و قابل فهم اثر و همسویی سرفصل‌های کتاب با اهداف تعیین‌شده‌ی نویسنده را باید از جمله برجسته‌ترین نقاط قوت کتاب برشمرد.

در نقد محتوایی اثر به جملگی نقاط ضعف و قوت کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی) اشاره شد. نویسنده با چیره‌دستی کوشیده با توجه به اهداف کتاب اهم مسائل روش‌شناسی را در اختیار مخاطب قرار دهد و همان‌گونه که در نقد محتوا مشخص شد تا حد مطلوبی موفق بوده است. لیکن عدم کاربست شیوه‌ای یکپارچه در ارائه مفاهیم مرتبط به‌طور مشخص انواع روش‌های تحقیق - موجب پراکندگی مطالب شده است. اگر نویسنده برای معرفی هر روش به تعریف، هدف، روش انجام یا مراحل تحقیق، حجم نمونه، روش نمونه‌گیری، انواع آن روش تحقیق خاص و محدودیت‌های آن اشاره می‌کرد ساختار منسجمی به کتاب می‌بخشید. به زعم نگارنده، عدم طبقه‌بندی انواع تحقیق بر اساس هدف، روش انجام پژوهش، سطوح و نوع اطلاعات از یک سو و عدم سامان‌دهی آن‌ها در قالب جدول‌های متناظر با این مفاهیم موجب شده تا بحث تمایز انواع روش‌های تحقیق در مقام یکی از جدی‌ترین مباحث کتاب - در هاله‌ای از ابهام باقی بماند. خواننده در میان شماری از روش‌های تحقیق سرگردان است؛ در حالیکه با اسامی و چگونگی کارکرد یک روش خاص آشنا شده مشخصاً جایگاه آن روش خاص را در نمی‌یابد.

به نظر می‌رسد نویسنده نقطه‌ی شروع کتاب خود را بر این اصل قرار داده دارد که برای انجام تحقیق علمی باید به مفاهیم نظری و عملی‌ای نزدیک شد که پژوهشگران در مطالعات خود واقعاً آنها را به کار می‌برند. تجربه‌ی زیسته‌ی نویسنده خواه در میدان تحقیق و خواه در حوزه آموزش روش‌های پژوهش برای سال‌های متمادی امکان نیازسنجی دانشجویان در این حوزه را فراهم آورده است. اگرچه کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (عملی و نظری) مدعی نیست که هر آنچه مخاطب برای انجام تحقیق نیاز دارد به او می‌دهد، اما در عمل چنین می‌کند و از این منظر بهترین نقطه‌ی آغاز، برای پژوهش‌های آتی را در اختیار پژوهشگران تازه‌کار می‌گذارد. همسو با انتظار نویسنده از خوانندگان اثر برای «گوشزد نمودن نقاط ضعف و کاستی‌های احتمالی موجود در کتاب»، این مختصر تقدیری است نقادانه از تلاش‌های نویسنده برای پر کردن یکی از مهم‌ترین خلاءهای موجود در فهرست کتاب‌های درسی رشته‌ی زبان‌شناسی که پس از گذشت تقریباً نیم قرن از معرفی آن همواره برای آموزش روش‌های تحقیق در حوزه‌های گسترده و متنوع خود دست به دامان رشته آموزش زبان انگلیسی بود. بی‌تردید کتاب با رفع اشکالات جزئی‌ای که ذکر آن رفت در ویراست دوم شاکله یک کتاب درسی عیار را خواهد یافت.

پی‌نوشت‌ها

۱. وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ السِّنِّتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ
«از نشانه‌های او (خداوند) آفرینش آسمان‌ها و زمین و تفاوت زبان‌ها و رنگ‌های شماست، در این نشانه‌هایی است برای دانشمندان»
۲. کتاب تا پیش از شروع فصل اول فاقد شماره‌گذاری است. نظر به این که فصل اول از صفحه‌ی ۱۷ شروع می‌شود قاعدتاً نویسنده از اعداد رومی برای صفحات آغازین کتاب استفاده نکرده و صرفاً شماره‌گذاری‌های عددی رایج را حذف کرده است.

کتاب‌نامه

- آقاگل‌زاده، فردوس (۱۳۹۵). روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی)، چاپ اول، تهران: روش‌شناسان و جامعه‌شناسان.
- ایزاک، استفن و ویلیام، ب. مایکل (۱۳۷۴). راهنمای جامع تحقیق و ارزیابی، ترجمه‌ی مرضیه کریمی‌نیا، چاپ اول، مشهد: نشر آستان قدس رضوی.

نقد کتاب روش تحقیق در زبان و زبان‌شناسی (نظری و عملی) (مریم‌سادات فیاضی) ۱۰۳

دلاور، علی (۱۳۸۰). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی، چاپ اول، تهران: نشر رشد.

ساروخانی، باقر (۱۳۷۷)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

لیتوسلیتی، لیا (۱۳۹۶)، روش‌های تحقیق در زبان‌شناسی، ترجمه‌ی مریم سادات فیاضی، چاپ اول، رشت: انتشارات دانشگاه گیلان.

Anderson, Gary & Arsenault, Nancy (2000). *Fundamental of educational Research* (2nd ed), London: Falmer Press.

Bryman, Alan (2006). "Integrating Quantitative and Qualitative Research: How Is It Done?", *Qualitative Research*, 6 (1), 97-113.

Johnson, R. Burke & Onwuegbuzie, Anthony J. (2004). "Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come", *Educational Researcher*, 33 (7), 14-26.

Liotselliti, Lito (ed.) (2010). *Research Methods in Linguistics*, London: Continuum.

Podesva, Robert J. and Sharma, Devyani (eds.) (2013). *Research Methods in Linguistics*, New York: Cambridge University Press.

Rasinger, Sebastian M. (2008). *Quantitative Methods in Linguistics: An Introduction*, London: Continuum.

Wray, Alison & Bloomer, Aileen (2006). *Projects in Linguistics: A Practical Research Guide to Researching Language*, London: Hodder Arnold.